

Sygn. akt: III AUa 2425/13

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 17 września 2014 r.

Sąd Apelacyjny w Łodzi, III Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych

w składzie:

Przewodniczący: SSA Maria Padarewska - Hajn

Sędziowie: SSA Jacek Zajączkowski

SSA Beata Michalska (spr.)

Protokolant: st.sekr.sądowy Kamila Tomasik

po rozpoznaniu w dniu 17 września 2014 r. w Łodzi

spraw **P. K.**

przeciwko **Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych I Oddziałowi w Ł.**

o zwrot nienależnie pobranego świadczenia,

na skutek apelacji organu rentowego

od wyroku Sądu Okręgowego w Łodzi

z dnia 25 września 2013 r., sygn. akt: VIII U 2452/13,

oddala apelację.

Sygn. akt III AUa 2425/13

UZASADNIENIE

Ubezpieczony P. K. w dniu 14 maja 2013r. odwołał się od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych I Oddział w Ł. z 27 marca 2013r. zobowiązującej go do zwrotu nienależnie pobranych świadczeń za okres od 1 września 2011 r. do 31 stycznia 2013 r. w kwocie 9011,03 zł. i odsetek za okres od 27 września 2011 r. do 27 marca 2013r. w kwocie 965,23 zł. na podstawie art.138 ustawy z 17 grudnia 1998r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (tekst jedn. Dz.U. z 2009r., Nr 153,poz.1227 ze zm.) i art.84 ustawy z 13 października 1998r. o systemie ubezpieczeń społecznych (tekst jedn. Dz.U. z 2009r., Nr 205, poz.1585 ze zm.) . Ubezpieczony wniósł o umorzenie nienależnie pobranych świadczeń. Wskazał, że nie dopełnił obowiązku poinformowania ZUS o zakończonej nauce przez niezajomość przepisów. Nadto podniósł, że do renty uprawniona jest również jego matka, która miałaby prawo do renty w pełnej wysokości.

W odpowiedzi na odwołanie Zakład Ubezpieczeń Społecznych wniósł o oddalenie odwołania.

Wyrokiem z 25 września 2013r., w sprawie VIII U 2452/13 , Sąd Okręgowy w Łodzi VIII Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych zmienił zaskarżoną decyzję i zobowiązał P. K. do zwrotu nienależnie pobranych świadczeń za okres od 1 września 2011 r. do 31 stycznia 2013 r. w kwocie 9011,03 zł. oraz uznał ,że brak podstaw do zobowiązania do zapłaty odsetek za okres od 27 września 2011 r. do 27 marca 2013r. w kwocie 965,23 zł.

Orzeczenie zapadło po następujących ustaleniach faktycznych i prawnych:

P. K., ur. (...), decyzją z 29 maja 2002 r. nabył wraz z matką rentę rodzinną po zmarłym ojcu od 21 kwietnia 2002r. Kolejną decyzją z 29 stycznia 2007r. organ rentowy dokonał podziału renty rodzinnej między uprawnione osoby od 1 lutego 2007r. Decyzja została wydana na wnioskodawcę, jako osobę pełnoletnią. W decyzji było pouczenie, że prawo do renty ustaje, gdy ustanie którykolwiek z warunków wymaganych do uzyskania tego prawa lub w wyniku śmierci osoby uprawnionej. Decyzja zawierała również szczegółowe pouczenie o okolicznościach, w jakich świadczenie podlega zmniejszeniu lub zawieszeniu, o obowiązku ubezpieczonego poinformowania o zajściu tych okoliczności, jak również wskazywała definicję ustawową świadczenia nienależnego oraz zasady jego zwrotu. Wskazano również w punkcie VIII pouczenia, iż osoba uprawniona do renty rodzinnej ma obowiązek poinformowania organu rentowego m.in. „o zaprzestaniu uczęszczania do szkoły przez osobę powyżej 16 lat”. Identyczne pouczenia zawierały również wszystkie kolejne decyzje dotyczące renty rodzinnej.

Jak ustalił Sąd Okręgowy, 10 marca 2011r. ubezpieczony złożył zaświadczenie z Zaocznej Policealnej Szkoły (...) w Ł., z którego wynikało, że jest słuchaczem szkoły na pierwszym semestrze w roku szkolnym 2010/2011, został przyjęty do szkoły 28 lutego 2011r., planowany termin zakończenia nauki to styczeń 2013r. Decyzją z 15 marca 2011 r. organ rentowy dokonał podziału renty rodzinnej między uprawnione osoby od 1 marca 2011r. i przyznał skarżącemu prawo do renty rodzinnej do 31 stycznia 2013r. pod warunkiem nauki. W decyzji, jak w poprzednich, było pouczenie, że prawo do renty ustaje, gdy ustanie którykolwiek z warunków wymaganych do uzyskania tego prawa lub w wyniku śmierci osoby uprawnionej, jak też pouczenie o obowiązku poinformowania o zaprzestaniu uczęszczania do szkoły. Decyzją z 13 lutego 2013r. organ rentowy wstrzymał wypłatę świadczenia dla odwołującego się od 1 lutego 2013r. w związku z ukończeniem nauki. W dniu 6 marca 2013r. Zaoczna Policealna Szkoła (...) w Ł. nadesłała do ZUS informację, że odwołujący się był słuchaczem szkoły do 31 sierpnia 2011r., kiedy został skreślony z listy słuchaczy. W wyniku tej informacji decyzją z 27 marca 2013r. Zakład zobowiązał P. K. do zwrotu nienależnie pobranych świadczeń za okres od 1 września 2011 r. do 31 stycznia 2013 r. w kwocie 9011,03 złotych i odsetek za okres od 27 września 2011 r. do 27 marca 2013 r. w kwocie 965,23 złote.

W uzasadnieniu stanu prawnego Sąd Okręgowy powołał art. 138 ust. 1 cyt. ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, zgodnie z którym osoba, która nienależnie pobierała świadczenia, jest obowiązana do ich zwrotu, przy czym za nienależnie pobrane świadczenia w rozumieniu ust 1 uważa się: świadczenia wypłacone mimo zaistnienia okoliczności ustania lub zawieszenia prawa do świadczeń albo wstrzymanie wypłaty świadczeń w całości lub części, jeżeli osoba pobierająca świadczenia była pouczona o braku prawa do ich pobierania; świadczenia przyznane lub wypłacane na podstawie fałszywych zeznań lub dokumentów albo w innych przypadkach świadomego wprowadzenia w błąd przez osobę pobierającą świadczenia. Ponadto za nienależnie pobrane świadczenia w rozumieniu ust 1 uważa się również świadczenia wypłacone w przyczyn niezależnych od organu rentowego osobie innej niż wskazana w decyzji tego organu.

Na mocy art. 84 cyt. ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych osoba, która pobrała nienależne świadczenie z ubezpieczeń społecznych, jest obowiązana do jego zwrotu, wraz z odsetkami, w wysokości i na zasadach określonych przepisami prawa cywilnego.

Jak wywiódł Sąd Okręgowy, ubezpieczony po ukończeniu 16 roku życia, który nie kontynuuje nauki w szkole, nie jest uprawniony do pobierania renty rodzinnej, a pobrane świadczenie jest nienależne i podlega zwrotowi organowi rentowemu. Sąd ustalił niespornie, że ubezpieczony został przyjęty do szkoły 28 lutego 2011r., natomiast 31 sierpnia 2011r. został skreślony z listy słuchaczy. Renta za sporny okres była wypłacana w oparciu o zaświadczenie ze szkoły złożone w marcu 2011r. Skarżący, pomimo prawidłowego pouczenia zawartego we wszystkich przesyłanych mu decyzjach, nie poinformował organu rentowego o tym, że w rzeczywistości nie kontynuuje nauki od września 2011 r. W ocenie Sądu pierwszej instancji, wszystkie pouczenia były na tyle zrozumiałe, że wnioskodawca mógł je odnieść do własnej sytuacji. Skoro wnioskodawca miał obowiązek poinformowania organu rentowego o fakcie skreślenia go z listy uczniów, o czym został prawidłowo pouczony, zaniechanie tego spowodowało wypłatę świadczenia, które w tych

okolicznościach było nienależne. Dlatego Sąd Okręgowy na podstawie art.477¹⁴ § 1 k.p.c. uznał odwołanie skarżącego w części dotyczącej zwrotu nienależnie pobranego świadczenia za niezasadne i oddalił w tej części odwołanie.

Za uzasadnione uznał natomiast żądanie w części dotyczącej naliczonych przez organ rentowy odsetek od nienależnie pobranych świadczeń za okres od 27 września 2011r. do dnia wydania decyzji. Sąd Okręgowy wskazał, że świadczenia w myśl art. 84 ustawy systemowej i art. 138 ustawy o emeryturach i rentach z FUS uważane za nienależne podlegają zwrotowi dopiero wtedy, gdy organ rentowy wyda stosowną decyzję administracyjną. Pogląd ten umacnia treść art. 84 ust. 4 i ust. 7 ustawy systemowej, w których użyte zostały sformułowania "kwoty nienależnie pobranych świadczeń ustalone prawomocną decyzją" (ust. 4) oraz "uprawomocnienie się decyzji ustalającej te należności" (ust. 7). A zatem organ rentowy ma obowiązek wynikający z ustawy do naliczania odsetek, jeżeli ubezpieczony nie zwróci nienależnie pobranego świadczenia niezwłocznie po otrzymaniu decyzji ustalającej obowiązek zwrotu świadczenia. Decyzja ta ma charakter konstytutywny. Stąd też odsetki, o których mowa w art. 84 ust. 1 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych nie biegną przed wydaniem decyzji ustalającej obowiązek zwrotu nienależnie pobranego świadczenia. Zasady określające zwrot nienależnie pobranego świadczenia ze względu na upływ czasu wskazane są w art. 138 ust. 4 i 5 ustawy o emeryturach i rentach. "Żądanie zwrotu" nienależnie pobranego świadczenia następuje przez doręczenie dotyczącej tego decyzji (można powiedzieć, że staje się wymagalne w tym momencie, a nie w czasie spełniania świadczeń). Z tą chwilą następuje też wymagalność (w prawnym znaczeniu według prawa cywilnego - art. 359 § 2 k.c.) roszczenia o odsetki, gdyż od tej chwili dłużnik pozostaje w opóźnieniu ze spełnieniem świadczenia głównego (art. 481 § 1 k.c.). Z tą też chwilą rozpoczyna się bieg przedawnienia roszczenia o zapłatę odsetek (art. 120 § 1 k.c.). Tak więc dopiero od dnia następnego po dacie doręczenia ubezpieczonemu decyzji należy liczyć stan opóźnienia w zwrocie organowi nienależnie pobranych świadczeń (patrz także komentarz do ustawy o emeryturach i rentach z FUS pod redakcją K. Antonowa, 2 wydanie poszerzone i uaktualnione, str. 453: odesłanie do prawa cywilnego w kwestii naliczania odsetek oznacza, że organy ZUS naliczać powinny odsetki ustawowe od dnia doręczenia decyzji obligującej do zwrotu nienależnie pobranego świadczenia). Sąd Okręgowy powołał w tym miejscu wyrok Sądu Najwyższego z 16 grudnia 2008 r., I UK 154/08, z 4 września 2007 r., I UK 90/07 i z 3 lutego 2010 r., I UK 210/09. W związku z powyższym, Sąd Okręgowy, na podstawie art.477¹⁴ § 2 kpc, uznał odwołanie skarżącego w części dotyczącej odsetek od nienależnie pobranego świadczenia za zasadne i zmienił decyzję organu rentowego w tym zakresie.

Powyższy wyrok zaskarżył organ rentowy w części dotyczącej zwolnienia ubezpieczonego z obowiązku zapłaty odsetek od nienależnie pobranych świadczeń za okres od 27 września 2011r. do 27 marca 2013r. w kwocie 965,23 zł i zarzucił mu naruszenie prawa materialnego, a w szczególności art. 138 ustawy o emeryturach i rentach z FUS i art. 84 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych poprzez niewłaściwe jego zastosowanie i ustalenie, że ubezpieczony nie jest zobowiązany do zwrotu nienależnie pobranego świadczenia wraz z odsetkami liczonymi od następnego dnia po dokonaniu wypłaty świadczenia do daty wydania decyzji.

W ocenie apelującego, z konstrukcji art. 84 ust. 1 i 2 ustawy systemowej wynika, iż sam fakt uznania świadczenia za nienależnie pobrane, wypełnia przesłanki odpowiedzialności dłużnika za pobranie świadczenia w okolicznościach określonych tym przepisem. Po pierwsze gdy podjął on wypłatę, a był pouczony o okolicznościach, które wyłączają jego prawo do świadczenia i wie o tym, że pobranie świadczenia jest bezpodstawne, a po drugie gdy pobierając świadczenie był świadomy wprowadzania w błąd organu wypłacającego mu to świadczenie. Staje się on wówczas osobą zobowiązaną do zwrotu płatnikowi świadczenia i w ocenie organu rentowego popada w zwłokę od chwili pobrania takiego świadczenia. Oznacza to, iż bieg terminu naliczenia odsetek rozpoczyna się od następnego dnia od wypłaty nienależnego świadczenia.

Na słuszność takiej interpretacji wskazuje też zapis art. 84 ust. 11 ustawy systemowej, z którego wynika, że jedyną okolicznością, która zwalnia osobę pobierającą nienależnie jej świadczenie od zwrotu przedmiotowej nadpłaty bez odsetek za zwłokę, jest zawiadomienie organu wypłacającego świadczenie. Już z takiej treści tego zapisu wynika, że odsetki o jakich stanowi cała regulacja przepisu są odsetkami za zwłokę, a nie za opóźnienie. Wprawdzie w rozdziale 9 ustawodawca wskazał, iż przepisami niniejszego rozdziału normuje kwestie zwrotu nienależnie pobranych

świadczeń oraz odsetek za opóźnienie w wypłacie świadczeń, to odsetki za opóźnienie odnoszą się konkretnie i wyłącznie do art. 85, a te dotyczą opóźnienia po stronie organu rentowego. Niezależnie od tego nie można pominąć, że skoro fakt zawiadomienia organu rentowego nie zwalnia z obowiązku zwrotu nienależnie pobranego świadczenia, ale zwalnia z obowiązku zwrotu odsetek, to w sytuacji braku takiego zawiadomienia, zwrot świadczenia jest ściśle związany z wypłatą odsetek jako formy dodatkowej sankcji, za nieuprawnione pobieranie świadczenia ale także brak świadomej reakcji osoby, która była przecież odpowiednio pouczona. Zwłoka oznacza zawinienie, które w omawianych okolicznościach implikuje konieczność zapłaty odsetki za zwłokę, a z kolei ich zwrot jest nierozzerwalnie (czasowo), związany z kwotą główną świadczenia. Dlatego też apelujący podnosi, iż istota całego przepisu art. 84 nie pozostawia wątpliwości co do charakteru samej instytucji zwrotu nadpłaconego świadczenia wraz z odsetkami za zwłokę w okolicznościach wynikających z ust. 2, a tym samym wymagalności tych odsetek od „samego początku” tj. od dnia następnego po bezpodstawnym pobraniu wypłaty. Niezależnie od faktu uznania nadpłaconego świadczenia za nienależnie pobrane, odpowiedzialność dłużnika za zaistniałą sytuację jest oczywista i wymusza twierdzenie o jego pozostawaniu w zwłoce przez cały okres bezpodstawnego wypłacania mu renty rodzinnej.

Wnioskodawca pobrał nienależne świadczenie z ubezpieczenia społecznego, gdyż - mimo ciążącego nań obowiązku - nie powiadomił organu rentowego o zmianie sytuacji prawnej i tym samym wprowadził ten organ w błąd poprzez wywołanie w nim przekonania o dalszym istnieniu prawa do renty. W ocenie apelującego ubezpieczony był w zwłoce już od następnego dnia po dokonaniu wypłaty świadczenia, gdyż z chwilą przerwania nauki wiedział, że nie przysługuje mu prawo do renty rodzinnej, a pomimo to pozwolił na ich wypłacanie. Wobec tego nie można zgodzić się ze stanowiskiem sądu, że w sprawie mamy do czynienia wyłącznie z okolicznościami powodującymi brak prawa do świadczenia ubezpieczeniowego, jako że wystąpiły tu także okoliczności odnoszące się do przypadku świadomego wprowadzenia w błąd organu wypłacającego świadczenie. Zobowiązanie do zwrotu jest w tym przypadku konsekwencją zaistnienia konkretnego zdarzenia, które miało miejsce nie w chwili wezwania do zwrotu nadpłaty ale zawinionego pobrania świadczenia już w momencie podjęcia jego wypłaty.

W konkluzji apelujący wniósł o zmianę zaskarżonego wyroku w części zaskarżonej i oddalenie w tym zakresie odwołania od decyzji z dnia 27 marca 2013r.

Sąd Apelacyjny zważył:

Apelacja organu rentowego nie jest zasadna.

Z uwagi na treść wyroku Sądu pierwszej instancji, który z zaskarżonej decyzji zakwestionował tylko obowiązek zapłaty przez ubezpieczonego odsetek za okres od 27 września 2011r. do 27 marca 2013r. oraz zakres wniesionej apelacji przez organ rentowy, spór na etapie postępowania apelacyjnego został ograniczony do oceny ww. obowiązku uiszczenia odsetek w kwocie 965,23 zł.

Na gruncie niniejszej sprawy ustalenia faktyczne Sądu pierwszej instancji nie były sporne i Sąd Apelacyjny przyjmuje je za własne. Decyzją z 13 lutego 2013 r. organ rentowy wstrzymał wypłatę świadczenia dla odwołującego się od 1 lutego 2013r. w związku z ukończeniem nauki. Następnie w dniu 6 marca 2013r. do organu rentowego wpłynęła informacja z Zaocznej Policealnej Szkoły (...) w Ł. o skreśleniu ubezpieczonego z listy słuchaczy z dniem 31 sierpnia 2011r. Na tej podstawie ZUS wydał decyzję z 27 marca 2013r. zobowiązującą P. K. do zwrotu nienależnie pobranych świadczeń za okres od 1 września 2011 r. do 31 stycznia 2013 r. w kwocie 9011,03 złotych i odsetek za okres od 27 września 2011 r. do 27 marca 2013 r. w kwocie 965,23 złote. Rację ma Sąd Okręgowy, że żądanie zapłaty odsetek za okres od momentu wypłaty nienależnie pobranego świadczenia do daty wydania decyzji w przedmiocie zwrotu ww. świadczenia nie jest uzasadnione. Zgodnie z art. 84 ust. 1 ustawy z 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (tekst jedn.: Dz. U. z 2009 r. Nr 205, poz. 1585 z późn. zm.), osoba, która pobrała nienależne świadczenie z ubezpieczeń społecznych, jest obowiązana do jego zwrotu, wraz z odsetkami, w wysokości i na zasadach określonych przepisami prawa cywilnego, z uwzględnieniem ust. 11.

Teza, że na gruncie prawa ubezpieczeń społecznych nie ma podstaw do naliczania odsetek przed stwierdzeniem obowiązku zwrotu nienależnie pobranego świadczenia i wezwaniem do jego zwrotu, jest jednolicie ugruntowana w

orzecnictwie Sądu Najwyższego w wyrokach z dnia 3 lutego 2010 r., I UK 210/09 i z dnia 18 grudnia 2008 r., I UK 154/08. Zważyć należy, że świadczenia z ubezpieczeń społecznych są przyznawane i wypłacane na podstawie decyzji administracyjnych. Z tego względu nie można przyjmować, że świadczenia wypłacane na podstawie istniejącej w obrocie prawnym decyzji podlegały zwrotowi już w dacie wypłaty, pomimo, że przesłanki przyznania świadczenia w rzeczywistości nie istniały. Świadczenia uważane za nienależne podlegają zwrotowi dopiero wówczas, gdy organ rentowy wyda stosowną decyzję administracyjną o zwrocie. Świadomość pobierania nienależnej renty czy emerytury jest jedną z przesłanek wydania decyzji statuującej obowiązek ich zwrotu, ale brak jest podstaw do twierdzenia, że wyznacza ona również moment, od którego ubezpieczony ma obowiązek do zapłaty odsetek (por. uzasadnienie wyroku Sądu Apelacyjnego w Łodzi z 29 stycznia 2014r., III AUa 784/13). Identyfikując się ze wskazanymi poglądami Sądu Najwyższego, należy przyjąć, że apelacja organu rentowego nie jest trafna.

W rezultacie należało uznać wyrok Sądu pierwszej instancji za prawidłowy, zgodny z ustalonym stanem faktycznym oraz obowiązującym prawem i dlatego na podstawie art. 385 k.p.c. Sąd Apelacyjny oddalił apelację organu rentowego, jako bezzasadną.